

KS. MARIAN ALEKSANDROWICZ

WALKA O OBSADZENIE ARCYBISKUPSTWA GNIEŹNIEŃSKIEGO
W LATACH 1705-1708

Wpływ wojny północnej na losy archidiecezji gnieźnieńskiej uwi-
docznił się, poza skutkami natury materialnej, bardzo silnie na odcinku
obsadzenia opróżnionej stolicy arcybiskupiej. Arcybiskup gnieźnieński
kard. Michał Radziejowski zmarł w momencie (13 X 1705), gdy w nader
skomplikowanej sytuacji politycznej stanowisko prymasa Polski było
„wywindowane na niezwykle wysoki poziom”¹. W tym stanie rzeczy
obydwie wrogie sobie strony: August Mocny i Stanisław Leszczyński,
czujące się upoważnionymi do wysunięcia kandydatów, starały się od-
dać arcybiskupstwo gnieźnieńskie i związany z nim urząd prymasa Pol-
ski w ręce człowieka uległego sobie². Sytuację komplikował dodatkowo
i ten fakt, że wśród członków kapituły gnieźnieńskiej, podobnie jak
w całym społeczeństwie, istnieli zwolennicy zarówno Wettina, jak i je-
go przeciwnika na tronie królewskim³.

Pierwszy etap obsadzenia stolicy gnieźnieńskiej odbył się zasad-
niczo bez udziału kapituły katedralnej, do której formalnie należał wy-

¹ Zob. J. Staszewski. *Stosunki Augusta II z kurią rzymską w latach 1704-1706 (misja rzymska)*. Toruń 1965 s. 75 n., 115; J. Feldman. *Polska w dobie wielkiej wojny północnej 1704-1709*. Kraków 1925 s. 118 n.; H. Olszewski. *Doktryny prawno-ustrojowe czasów saskich 1697-1740*. Warszawa 1961 s. 81.

² Nie można zapominać, że „przy rozdawaniu biskupstw czy też poważniejszych opactw względy polityczne odgrywały poważną rolę, niejednokrotnie większą niż względy kościelne” (W. Czaplinski. *Blaski i cienie Kościoła katolickiego w Polsce w okresie potrydenckim*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 14:1969 s. 6).

³ Trudno wyliczyć wszystkich kanoników, którzy należeli do zwolenników Leszczyńskiego, ponieważ brak do tego źródeł, wiadomo jednak, że sufragan gnieźnieński S. Mdzewski w lipcu 1705 r. przebywał w otoczeniu Leszczyńskiego, a kustosz gnieźnieński i sufragan chełmski J. Dłużewski należał do grona asystujących przy koronacji biskupów (zob. *Materiały do historii Stanisława Leszczyńskiego*. Wyd. E. Raczyński. Poznań 1841 s. 9; J. Korytkowski. *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*. T. 1. Gniezno 1883 s. 221).

bór ordynariusza. Kanonicy gnieźnieńscy, zgromadzeni na posiedzeniu 22 X 1705 r., wybrali kan. Stanisława Sierakowskiego administratorem „sede vacante”⁴. Wkrótce kapituła otrzymała od Leszczyńskiego list napisany w Warszawie 31 X t. r. Król, po złożeniu kurtuazyjnych kondolencji z racji śmierci arcybiskupa, niedwuznacznie zażądał, by kapituła, bez uprzedniego porozumienia się z nim, nie informowała Rzymu o śmierci Radziejowskiego⁵. Nie ma jednak w źródłach żadnej wzmianki, która mogłaby rzucić choć trochę światła na stanowisko kapituły wobec tej dyrektywy Leszczyńskiego:

O śmierci Radziejowskiego papież dowiedział się jednak bardzo prędko. Dnia 2 XI t. r. przedstawiciel Augusta II, działający na terenie Rzymu, poinformował Klemensa XI o wakansie stolicy gnieźnieńskiej i równocześnie przedstawił proponowaną przez Wettina kandydaturę na to stanowisko. Kandydatem tym był — przywiązany do Augusta II, choć mało znany jako polityk — biskup włocławski Stanisław Szembek⁶.

Leszczyński również nie pozostawał bierny. Przesyłając do Rzymu wiadomość o swojej koronacji, dołączył także dokumenty nominacyjne na arcybiskupstwo gnieźnieńskie i lwowskie⁷. Wyzaczył już 28 X 1705 r. na stolicę gnieźnieńską swego konsekratego arcybiskupa lwowskiego Konstantego Zielińskiego⁸. Konfederacja warszawska zaś w przesłanym do papieża liście *Status et ordines Reipublicae Confoederatae*, pochodzącym prawdopodobnie z końca listopada tegoż roku, w zakończeniu stanowczo oświadczyła, że królem Polski uznają Stanisława I „za zezwoleniem i w obecności arcybiskupa Zielińskiego [...] teraz zaś po śmierci kard. Radziejowskiego, prymasa i arcybiskupa gnieźnieńskiego”⁹.

Leszczyński bardzo późno poinformował kapitułę gnieźnieńską o swojej decyzji. Dopiero bowiem 27 IV 1706 r. szwedzki generał Carl Gustav Rehnsköld przedstawił jej „propozycję” królewską wyboru arcybiskupem gnieźnieńskim Zielińskiego¹⁰. Podobnie jak poprzednio, tak tym razem nie wiadomo, jakie stanowisko zajęła kapituła.

Tymczasem pap. Klemens XI już wcześniej zaakceptował kandyda-

⁴ *Acta Capituli Metropolitanani 1699-1707*. Archiwum Archidiecezjalne. Gniezno (dalej cyt. AAG), Archiwum Kapituły Katedralnej (dalej cyt. AC) sygn. B 29 k. 159v, 161v.

⁵ Tamże k. 168v (druk. J. Korytkowski. *Arcybiskupi gnieźnieńscy*. T. 4. Poznań 1891 s. 372).

⁶ Staszewski, jw. s. 116 n.; R. Ritzler, P. Sefrin. *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*. Vol. 5: 1667-1730, Patavii 1952 s. 416.

⁷ Staszewski, jw. s. 98.

⁸ S. Szydelski. *Konstanty Zieliński, arcybiskup lwowski*. Kraków 1910. s. 72-74.

⁹ Staszewski, jw. s. 101.

¹⁰ AAG AC sygn. B 29 k. 176.

ture wysuniętą przez Augusta II. Rzymowi zresztą wyraźnie zależało na tym, aby jak najprędzej uregulować sprawy organizacyjne na terenie Rzeczypospolitej¹¹. Przepisane prawem kościelnym formalności, poprzedzające oficjalną nominację papieską, przebiegały więc bardzo szybko. Protokoły procesu informacyjnego Szembeka, przeprowadzonego w Opawie 20 II 1706 r., w maju znalazły się w Rzymie, a już przed 7 VI — dniem, w którym na konsystorzu publicznym oficjalnie ogłoszono nominację — Szembek został poinformowany przez papieża o jego decyzji i jeszcze tego samego miesiąca doręczono nominatowi bullę papieską¹².

W lipcu 1706 r. gen. Rehnsköld poinformował kapitułę, że zwolennicy Leszczyńskiego przejęli adresowany do niej list, w którym jest mowa o przeniesieniu biskupa włocławskiego na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Ostrzegł ją więc, że w razie uznania tej nominacji wyciągnie bardzo surowe konsekwencje¹³.

Tymczasem 29 VII zjawił się w Gnieźnie kanonik włocławski Hieronim Wysocki, który jako plenipotent Szembeka przedstawił kanonikom gnieźnieńskim jego bullę nominacyjną na arcybiskupstwo gnieźnieńskie¹⁴. Kapituła przyjęła tę wiadomość bez oporu — Szembeka uznała swoim zwierzchnikiem, lecz opuściła publiczną instalację, bojąc się zemsty Rehnskölda, stacjonującego w okolicach Gniezna¹⁵. W tym samym mniej więcej czasie — dokładnej daty nie można ustalić — kapituła otrzymała list nuncjusza polskiego, który również poinformował ją o nominacji Szembeka, dodając, iż osobiste objęcie stolicy przez nominata jest na razie niemożliwe¹⁶. Kapituła natychmiast wysłała do nowego ordynariusza list, w którym poza gratulacjami zadeklarowała mu swoje posłuszeństwo.

Odpowiedź arcybiskupa na ten list nadeszła bardzo prędko. Szembek wyraził jednak swoje niezadowolenie, że instalację jego urządzono w tajemnicy, oraz zażądał, by opuszczone ceremonie uzupełnić¹⁷. Kapituła tym razem nie podporządkowała się jego poleceniom. Starła się nawet

¹¹ Staszewski, jw. s. 117, 138.

¹² *Processus [...] Stanislai Szembek [...] transferendi ad ecclesiam metropolitanam Gnesnensem 1706* (Bibliotheca Apostolica Vaticana. Proc. Cons. vol. 99 k. 246-263); Staszewski, jw. s. 138-140.

¹³ AAG AC sygn. B 29 k. 180.

¹⁴ Tamże k. 186 (druk. W. Korytkowski. *Arcybiskupi* s. 374 n.); AAG sygn. Ia-20 nr 2 — S. Szembek do kapituły gnieźnieńskiej. Racibórz 19 VII 1706.

¹⁵ *Liber receptionum et installationum praelatorum et canonicorum almae ecclesiae metropolitanae Gnesnensis 1706-1751* (AAG AC sygn. B 73) k. 13-14.

¹⁶ AAG sygn. Ia-14 nr 15 — Spada do kapituły gnieźnieńskiej. Opawa 14 VII 1706.

¹⁷ AAG sygn. Ia-20 nr 1 — S. Szembek do kapituły gnieźnieńskiej. Racibórz 27 VIII 1706 (druk. W. Korytkowski. *Arcybiskupi* s. 375).

zachować pozory, że w zarządzie diecezją nie zaszły żadne zmiany. Sierakowski nadal występował oficjalnie jako administrator.

Nominacja Szembeka wywołała gwałtowną reakcję ze strony Leszczyńskiego. Wystosował on pismo do kapituły gnieźnieńskiej i wrocławskiej, która z powodu zmiany ordynariusza znalazła się w sytuacji analogicznej. Stanowczo domagał się, by obydwie kapituły nie uznały tych nominacji papieskich¹⁸.

Naciski na kapitułę jednak płynęły również i z drugiej strony. 30 IX 1706 r., a więc w momencie, kiedy wypadki na arenie politycznej potoczyły się jednoznacznie na niekorzyść Augusta II i jego zwolenników, kan. Jan Witkowski wysłał w imieniu abpa Szembeka list do Gniezna. Zawierał on szereg zarzutów pod adresem kapituły. Witkowski donosił Sierakowskiemu, że arcybiskup czuje się dotknięty sprawowaniem przez niego nadal funkcji administratora diecezji, i radził, aby jak najprędzej przybył do Szembeka i przy okazji przywiózł „cokolwiek [...] ex collectis post fata antecessoris Suae Celsitudinis” Ponadto polecił mu poważniej zająć się interesami arcybiskupa i przysłać wypis z akt kapitulnych, zawierający protokół objęcia „per procuratorem” arcybiskupstwa, oraz dołączyć herb Szembeka, który miał zostać umieszczony w rubryceli na r. 1707. Wreszcie Witkowski domagał się odpowiedzi na kilka pytań: czy Szwedzi lub inne wrogi wojska stacjonują w dobrach arcybiskupich, jacy kanonicy brali udział w tygodniowych posiedzeniach kapituły w sierpniu i wrześniu, którzy z nich występowali „pro interesse” arcybiskupa, jaka była treść ich wypowiedzi oraz czy prepozyt kapituły Stanisław Lipski, którego Szembek uważa za swojego zwolennika, uczestniczył w tych zebraniach¹⁹.

Nie znamy odpowiedzi na ten list. Wiadomo jedynie, że na najbliższym posiedzeniu generalnym 21 X kanonicy podjęli dość enigmatyczną decyzję, by w przyszłości nie załatwiać żadnych spraw zasadniczych, lecz odłożyć je na „czasy spokojniejsze”²⁰. Kanonik Sierakowski zaś faktycznie udał się do arcybiskupa²¹.

Zwycięstwo stronników Augusta II pod Kaliszem 29 X 1706 r. wywarło olbrzymie wrażenie w całej Rzeczypospolitej²². Ta nowa sytuacja

¹⁸ Szydelski, jw. s. 74.

¹⁹ AAG sygn. Ia 43 nr 41 — J. Witkowski do kapituły gnieźnieńskiej. [b.m.] 30 IX 1706

²⁰ Na tym posiedzeniu poruszono tylko sprawy drugorzędne, jak kwestię spadku po Radziejowskim czy kłopoty materialne kolegium wikariuszy katedralnych (AAG AC sygn. B 29 k. 183v).

²¹ *Acta Capituli Metropolitanani 1708-1716* (AAG AC sygn. B 30) k. 7.

²² Feldman, jw. s. 196n.

dodała odwagi również kapitule gnieźnieńskiej, która 9 XI t.r. publicznie ogłosiła Szembeka arcybiskupem gnieźnieńskim²³. Mimo iż faktycznym władcą Polski był wtedy car rosyjski²⁴, a król szwedzki przebywał na terenie Saksonii, Leszczyński 7 I 1707 r. wysłał do kapituły gnieźnieńskiej list, napisany w ostrym tonie. Doniósł jej, że „po synowsku uwiadomił Stolicę Apostolską o zawartym pokoju” i zażądał, „aby odważnie spełniała swoje obowiązki ciężące na niej w czasie wakansu stolicy prymasowskiej”, a w miejsce dawnego administratora Sierakowskiego, który dał się uwieść „uzurpatorowi”, wybrała innego²⁵. W wydanym tego samego dnia *Universale przeciw zjazdom pokój i powagę królewską gwałcącym* Leszczyński raz jeszcze ostro zaatakował Szembeka twierdząc, że on „nie prymas, bo bez nominacji naszej”²⁶. Jednakże w miesiąc później jak „złowrogie ostrzeżenie” zabrzmiało dla zwolenników Leszczyńskiego uprowadzenie abpa Zielińskiego przez dragonów rosyjskich gen. Karla Ewolda Rönne²⁷.

Przebywający w tym czasie we Lwowie Szembek czynił, jak się wydaje, wysiłki, by zjednać sobie życzliwość kapituły²⁸.

Leszczyński nie ustawał jednak w wywieraniu nacisków na kanoników gnieźnieńskich. 23 V 1707 r. wysłał do Gniezna list, w którym doniósł, że wie, iż Szembek „jako niepohamowany ambitus indebiti usurpatoris władzy prymacjalnej” wykonuje jurysdykcję na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej, obsadza wakujące kanonie oraz wyznacza delegatów do Trybunału Koronnego. Zachęcał kapitułę, by strzegła swojego prawa wyboru, „nie poddając się cudzej circa propositionem kandydatów dyspozycji” oraz zagroził, że „malevolorum molimina w prędkim czasie fortioribus remediis reprimere nie omieszkamy”²⁹.

²³ AAG AC sygn. B 29 k. 188.

²⁴ Feldman, jw. s. 207n.; tenże. *Stanisław Leszczyński*. Warszawa 1959 s. 54n.

²⁵ Szydelski, jw. s. 76n.

²⁶ Tamże s. 76.

²⁷ Zieliński, mimo interwencji Szembeka u cara, nie został zwolniony, lecz był internowany w klasztorze jezuickim w Moskwie, gdzie zmarł 17 II 1709 r. (zob. tamże s. 90n., 96n., 172; Feldman. *Polska w dobie wielkiej wojny* s. 252n.; A. Kamiński. *Konfederacja sandomierska wobec Rosji w okresie poaltransztadzki 1706-1709*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1969 s. 58, 101n).

²⁸ Na przykład kan. Czermińskiemu oddał w dożywocie wieś arcybiskupią, a dla katedry, kapituły i kleru gnieźnieńskiego uzyskał u cara reskrypt, gwarantujący ich bezpieczeństwo (zob. AAG sygn. Dypl. 1083 — Abp S. Szembek daje w dożywocie Łukaszowi Czermińskiemu wieś Siedlimowo. Lwów 12 III 1707; AC sygn. B 30 k. 7).

²⁹ AAG sygn. Ia-1 nr 17 — S. Leszczyński, król polski, do kapituły gnieźnieńskiej. Leśnik 23 V 1707.

Kapituła wiedząc, że te groźby Leszczyńskiego były w tym czasie mało realne³⁰, oficjalnie utrzymywała kontakt z Szembekiem³¹.

We wrześniu 1707 r. sytuacja polityczna uległa radykalnej zmianie. Do Polski powrócił z Saksonii król szwedzki, a wraz z nim Leszczyński. W Rzeczypospolitej zaś rozgorzała kampania antypapieska³². Naciski ze strony Leszczyńskiego na kapitułę gnieźnieńską rozpoczęły się na nowo. 24 IX t.r. wysłał on do Gniezna list, w którym ostrzegł kanoników przed dalszym uznawaniem Szembeka arcybiskupem, którego nazywał „jawnym wrogiem ojczyzny”, posądzając go o spowodowanie uwięzienia Zielińskiego. Od kapituły zaś zażądał, by wykluczyła ze swego grona zwolenników Augusta II oraz wybrała administratora „sede impedita”, zaznaczając, iż w razie oporu sam go zamianuje³³. W tej niezwykle trudnej sytuacji kanonicy zastosowali politykę zwlekania — nie zwoływano żadnych posiedzeń kapituły. Niewiele to jednak pomogło. Już 3 X przybył do Gniezna przedstawiciel Leszczyńskiego Stanisław Kożuchowski. Pod jego wpływem, „ad requisitionem Maiestatis”, zwołano posiedzenie kapituły. Udział w nim wzięło sześciu obecnych wówczas w Gnieźnie kanoników: Jan Dłużewski, Stanisław Sierakowski, Aleksander Kołodzki, Mikołaj Żaliński, Franciszek Mierzewski i Wojciech Waśniewicz. Na tym zebraniu kanonicy ulegli presji Leszczyńskiego i zgodnie z jego życzeniem, wyrażonym na piśmie, wybrali bpa Jana Dłużewskiego administratorem „sede impedita” archidiecezji gnieźnieńskiej. Następnie zwołano dzwonem do katedry duchowieństwo i wiernych. Elekta, ubranego w kapę, uroczyście zaprowadzono przed główny ołtarz, a kan. Żaliński ogłosił zebrany decyzję kapituły. Na zakończenie odśpiewano dziękczynne *Te Deum*³⁴.

Kapituła jednak miała świadomość, jakie to może pociągnąć za sobą konsekwencje. W protokole tego zebrania zaznaczono więc, że zgromadzeni kanonicy deklarują się jako „Fili i Oboedientissimi” Stolicy Apostolskiej i jako tacy stanowczo wykluczają jakąkolwiek pogardę władzy papieskiej. Wyjaśniono również powody, które skłoniły ich do podjęcia takiej decyzji³⁵.

³⁰ W okresie od marca do września 1707 r. na terenie Wielkopolski stacjonowały wojska saskie (zob. K. Jarochowski. *Z czasów saskich spraw wewnętrznych, polityki i wojny*. Poznań 1886 s. 26n.).

³¹ AAG AC sygn. B 30 k 7.

³² Feldman. *Polska w dobie wielkiej wojny* s. 257, 270.

³³ Tekst listu podaje: Korytkowski. *Arcybiskupi* s. 376n.

³⁴ AAG AC sygn. B 30 k. 7-8.

³⁵ „Praesens venerabile capitulum deplorando afflictissimum statum Regni Poloniae, summamque iacturam bonorum ecclesiasticorum per bella inter Maiestates ab annis aliquot in visceribus eiusdem exagitata et cives Patriae intensas differentias, non considerationem suam accepit pericula imminentiae in Vineam Christi, magnumque

Na stosunek kapituły do Dłużewskiego rzuca pewne światło formuła wstępna protokołu tzw. kapituły genralnej, która miała miejsce kilkanaście dni później (20 X). Zwykle w takich wypadkach wymieniano imię aktualnie panującego papieża, następnie arcybiskupa gnieźnieńskiego lub administratora „sede vacante” i wreszcie obecnych na zebraniu kanoników. W tym wypadku wpisano tylko imię papieża i nazwiska obecnych kanoników. Dłużewskiego zaś w pozostałych tekstach protokołu nazywano wyłącznie „custos Gnesnensis”³⁶. Wynika z tego, że kapituła mimo formalnie udzielonej zgody faktycznie nie akceptowała wyboru.

Na wspomnianym zebraniu generalnym (20 X) Leszczyński postawił kapitule nowe żądania. Przedstawił je, tak jak poprzednio, Kożuchowski. Król domagał się, by w charakterze pożyczki przekazano jego przedstawicielowi dochody arcybiskupstwa, dodając, iż sprzeciwiających się kanoników postawi przed sąd, a dochody zostaną skonfiskowane przez wojsko. Po wtóre, polecił kapitule, by przesłała do Rzymu jego pismo „in ratione tuitionis iurium Sacrae Regiae Maiestatis”. Przerażeni kanonicy wyrazili zgodę na wypełnienie obydwóch poleceń³⁷.

Kontakt kapituły z Szembekiem musiał być jednak dość ścisły. Już w początkach listopada 1707 r. nie tylko arcybiskup, przebywający wówczas w Lublinie, ale także nuncjusz i Stolica Apostolska wiedzieli o zajściach w Gnieźnie³⁸. 12 XI sekretarz stanu kard. Fabrizio Paolucci polecił nuncjuszowi polskiemu abpowi Juliuszowi Piazza zbadanie tej sprawy i podjęcie odpowiednich kroków w celu zlikwidowania nadużyć³⁹. W oparciu o to upoważnienie nuncjusz apostolski wystosował 5 XII 1707 r. pismo skierowane do całego duchowieństwa archidiecezji

discrimen bonorum eiusdem venire timendum, ex ratione bellorum sequentium, aliarumque coniuncturarum civium Patriae, obviando iisdem malis, succurendoque indemnitati Ecclesiae, securitati personarum capitularium conservationi cultus divini et substantiae cleri huius ecclesiae metropolitanae Gnesnesis alio modo haud salvari valeat, posita inter malleum et incudem, orbata defense suo, ex his motivis aliisque rationibus praegnantibus animum personarum capitularium promoventibus” (tamże k. 7).

³⁶ Zob. tamże k. 8v-10.

³⁷ Tamże k. 9-10; AAG Varia (dalej cyt. V) sygn. B 3 nr 3 — S. Leszczyński do kapituły gnieźnieńskiej. Chociszewice 23 IX 1707 (druk. w: Korytkowski, *Arcybiskupi* s. 377n.).

³⁸ O wyborze administratora archidiecezji gnieźnieńskiej poinformował Szembek papieża pismem z 24 XI 1707 r., a trzy dni później o tym samym zdarzeniu napisali do Rzymu — wydaje się nie bez wpływu Szembeka — senatorowie i posłowie, zgromadzeni wówczas w Lublinie (zob. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae* [...]. Ed. A. Theiner. T. 4. Romae 1864 s. 36-38).

³⁹ AAG V sygn. B 3 nr 7 — J. Piazza do kapituły gnieźnieńskiej. Opawa 7 VII 1708.

gnieźnieńskiej. Anulował w nim wszystkie akty prawne dokonane przez Dłużewskiego, a jego samego wezwał do natychmiastowego przerwania wykonywanej jurysdykcji pod groźbą ipso facto ekskomuniki i suspensy od czynności pontyfikalnych. Ponadto nuncjusz wyznaczył Sierakowskiego do zarządzania diecezją pod nieobecność Szembeka. Kopię tego pisma, którego oryginał został przesłany kapitule, polecił dostarczyć Dłużewskiemu⁴⁰. Szembekowi również przekazano 10 XII drugą kopię tego pisma⁴¹.

Czy duchowieństwo archidiecezji gnieźnieńskiej zostało poinformowane o fakcie istnienia tego dokumentu, nie sposób stwierdzić. Zarówno akta kapituły, jak i oficjalatu gnieźnieńskiego na ten temat milczą.

Reakcja bezpośrednia Rzymu na to wydarzenie nastąpiła nieco później. 4 II 1708 r. zostało wydane brewe papieskie, skierowane do kapituły gnieźnieńskiej i włocławskiej. Papież unieważnił wybór i wszystkie czynności obu narzuconych przez Leszczyńskiego administratorów. Dłużewski został obłożony suspensą od czynności biskupich oraz interdyktem, a także pozbawiony wszelkich beneficjów kościelnych, jak również „niezdolniony” do objęcia w przyszłości godności kościelnych. Dodano również ostrzeżenie, że wszyscy, którzy nadal będą popierać obu administratorów, zostaną pozbawieni posiadanych beneficjów kościelnych. Autor brewe polecił, by poinformowano wiernych o treści tego pisma⁴².

Nie wiadomo, kiedy to brewe dotarło do Gniezna, gdyż najpierw zostało przesłane nuncjuszowi. Kanonicy zostali tylko nieoficjalnie poinformowani o jego istnieniu⁴³.

Dłużewski zareagował na pismo nuncjusza na początku lutego 1708 r. Wysłał do Spinoli, przebywającego wówczas w Ostrołęce, list, w którym oświadczył, że jest przekonany o nieważności swojego wyboru, oraz prosił, by nuncjusz przekazał tę wiadomość kapitule gnieźnieńskiej. Ponadto prosił jeszcze, by umożliwiono mu dotarcie do Ojca świętego, któremu chciałby wyrazić swoją „filialem oboedientiam”⁴⁴. Nieco póź-

⁴⁰ AAG sygn. Ia-44 nr 16 — Nuncjatura apostolska do kapituły gnieźnieńskiej. Opawa 5 XII 1707.

⁴¹ Zob. *Regesty wybranych zapisek z akt działalności arcybiskupów gnieźnieńskich*. Wyd. H. Rybus. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 3:1961 z. 1-2 s. 313.

⁴² A. Ch. Załuski. *Epistolae historico-familiares*. Braunsberg 1711 s. 821-827. Wypada zaznaczyć, że u Załuskiego błędnie jest podana data brewe: 7 I 1708. Źródła rękopiśmienne, mówiące o tym dokumencie, wymieniają datę wydania 4 II 1708 (zob. AAG AC sygn. B 30 k. 17, 23; AAG V sygn. B 3 nr 7 — M. Spinola do kapituły gnieźnieńskiej. Opawa 7 VIII 1708).

⁴³ AAG sygn. B 3 nr 5 — Luźna kartka bez adresata i podpisu. Rzym 4 II 1708.

⁴⁴ AAG V sygn. B 3 nr 5 — M. Spinola do kapituły gnieźnieńskiej. Opawa 9 IV 1708; AAG AC sygn. B 30 k. 13.

niej — dokładnej daty nie można ustalić — przesłał do kancelarii nuncjatury czystą kartkę, opatrzoną własnoręcznym podpisem i pieczęcią rodową, by wpisano na niej — zgodną z wymogami prawa kościelnego — rezygnację z funkcji administratora. Nuncjatura, stosownie do życzenia Dłużewskiego, przesłała następnie owo pisemne zrzeczenie do Gniezna ⁴⁵.

Po przeszło dwóch latach sprawa obsadzenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego weszła w końcowe stadium. Od października 1707 r. Leszczyński więcej już nie ingerował w zarząd diecezją gnieźnieńską. Kapituła natomiast 23 IV 1708 r. po raz pierwszy umieściła w formule wstępnej protokołu posiedzenia generalnego nazwisko abpa Szembeka. Następnego dnia podjęła decyzję wpisania jego bulli nominacyjnej do *Liber installationum*, a dwa dni później, w oparciu o brewe papieskie z 4 II 1708 r., oficjalnie unieważniła wybór Dłużewskiego oraz powtórnie ogłosiła wiernym nominację Szembeka ⁴⁶.

⁴⁵ AAG V sygn. B 3 nr 6.

⁴⁶ AAG AC sygn. B 30 k. 15v.